

**นิเวศวิทยาเชิงพุทธกับแนวคิด คุณค่า และการเสริมสร้าง
การอนุรักษ์ป่าชุมชนในจังหวัดขอนแก่น***
**Buddhist Ecology and Concepts Value and Strengthening
the Community Forest Conservation KhonKaen Province**

จิกรสวรรณ วงศ์พวงวน
Chakkapan Wongpornpavan
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, KhonKaen Campus, Thailand
E-mail: chakkapan.wong@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนิเวศวิทยาเชิงพุทธกับแนวคิด คุณค่า และการเสริมสร้างการอนุรักษ์ป่าชุมชนในจังหวัดขอนแก่น มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและคุณค่าของนิเวศวิทยาเชิงพุทธ 2) เพื่อศึกษากระบวนการอนุรักษ์ป่าชุมชนในจังหวัดขอนแก่น 3) เพื่อเสนอรูปแบบการเสริมสร้างการอนุรักษ์ป่าชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธในจังหวัดขอนแก่น

ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดและคุณค่าของนิเวศวิทยาเชิงพุทธ พบว่า พุทธศาสนากับนิเวศวิทยา มีความเกี่ยวข้องกันตรงที่ไม่ได้แบ่งแยกระหว่างสิ่งมีชีวิตและธรรมชาติออกจากกัน นิเวศวิทยาจะสอนให้มนุษย์รู้จักรักษาระบบธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่วนพุทธศาสนาจะมุ่งสอนให้มนุษย์มีความเมตตาต่อธรรมชาติและให้ปฏิบัติต่อธรรมชาติเหมือนเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตตน การทำลายธรรมชาติก็เหมือนกับการทำลายตนเอง เพราะจุดร่วมของมนุษย์กับธรรมชาติคือ การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน นั่นคือการทำลายสิ่งหนึ่งย่อมมีผลต่อเนื่องไปถึงการคงอยู่ของสิ่งอื่น อย่างเช่น การทำลายป่าไม้ย่อมก่อให้เกิดผลเสียหายตามมา เช่น น้ำท่วม ดินถล่ม และการขาดแคลนแหล่งน้ำธรรมชาติ เป็นต้น การนำแนวคิดทางพุทธศาสนาไปใช้กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ จึงเป็นการรักษาระบบนิเวศวิทยาของป่าไม้ให้คงอยู่อย่างสมบูรณ์และยั่งยืน

กระบวนการอนุรักษ์ป่าชุมชนในจังหวัดขอนแก่น พบว่า มีป่าชุมชน 2 แห่ง ที่ได้รับการจัดตั้งเป็นป่าชุมชนจากกรมป่าไม้แล้ว คือ ป่าชุมชนบ้านโคกสี และป่าชุมชนบ้านหัวบึง ส่วนป่าชุมชนบ้านกกกลางเป็นป่าสาธารณะประโยชน์ ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชน ดังนั้นป่าชุมชนทั้ง 2 แห่งข้างต้น ได้รับการ

*ได้รับบทความ: 4 มกราคม 2562; แก้ไขบทความ: 11 มีนาคม 2562; ตอรับตีพิมพ์: 26 มีนาคม 2562

บริหารจัดการในฐานะเป็นป่าชุมชนอย่างเป็นทางการ โดยชาวบ้านในชุมชนร่วมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้บริหารจัดการพื้นที่ป่าชุมชน โดยเริ่มตั้งแต่การยื่นคำร้องขอจัดทำโครงการป่าชุมชน การตรวจสอบพื้นที่ตามคำขออนุญาตจัดทำโครงการป่าชุมชน การจัดทำโครงร่างเสนอผ่านหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการอนุมัติจัดตั้งให้เป็นป่าชุมชนจากกรมป่าไม้ ส่วนป่าชุมชนบ้านกงกลาง ได้รับการบริหารจัดการโดยชุมชน มีการแต่งตั้งคณะกรรมการรับผิดชอบป่าชุมชนในแต่ละแผนก เช่น แผนกการบำรุง และฟื้นฟูป่าชุมชน การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน เป็นต้น ผลการดำเนินการทำให้พื้นที่ป่าชุมชนทั้ง 3 แห่งนั้นได้รับการดูแลรักษาและฟื้นฟู จนมีสภาพที่ค่อนข้างจะเป็นป่าสมบูรณ์ใกล้เคียงกับป่าธรรมชาติดั้งเดิม และสามารถสร้างผลผลิตกลับคืนให้กับชุมชนได้

รูปแบบการเสริมสร้างการอนุรักษ์ป่าชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธในจังหวัดขอนแก่น พบว่าป่าชุมชนทั้ง 3 แห่ง มีรูปแบบการสร้างเสริม 4 ขั้นตอนด้วยกัน คือ 1) การสร้างความรู้ความเข้าใจและความตระหนักร่วมกันในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืน 2) การพัฒนากิจกรรมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนด้วยวิธีการต่างๆ 3) การควบคุมกิจกรรมเพื่อเพิ่มสมรรถนะในการอนุรักษ์ป่าชุมชนให้เกิดความยั่งยืน และ 4) การนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์ป่า อันได้แก่ ความกตัญญู ความเมตตา ความย้าเกรง ความพอประมาณ และความสันโดษ หลักธรรมเหล่านี้ได้ช่วยกล่อมเกลাজิตใจชาวบ้านให้มีความเอื้อเฟื้อต่อกัน และทำให้ชาวบ้านได้เห็นคุณค่าและความสำคัญของป่าไม้ในการอนุรักษ์ป่าชุมชนให้เกิดความยั่งยืนสืบถึงคนรุ่นหลังต่อไป

คำสำคัญ: นิเวศวิทยาเชิงพุทธ; แนวคิด; คุณค่า; การเสริมสร้าง; การอนุรักษ์; ป่าชุมชน

Abstract

The research paper “Buddhist Ecology and Concepts Value and Strengthening the Community Forest Conservation in KhonKaen Province” had three main purposes: 1) to study the concepts and value of Buddhist Ecology 2) to study the community forest conservation process in KhonKaen Province and 3) to propose a model to strengthening the community forest conservation by way Buddhist ecology in KhonKaen province.

The result of research found that: The concept and value of Buddhist ecology found that Buddhism and ecology are related to each other that do not divide between life and nature. Ecology will teach humans how to preserve nature and the environment, Buddhism will focus on teaching human beings to be kind to nature and to treat nature as part of their lives. Natural destruction is like self-destruction, because the common

point of man and nature is dependence on each other, that is, destroying one thing will have a continuous effect on the existence of other things, such as forest destruction will cause damage, such as floods, landslides, and shortages of natural water etc. Applying Buddhist concepts to forest resource conservation is preserving the ecology of the forest to remain completely and sustainably.

Community forest conservation process in KhonKaen province found that there are community forests are managed as a community forest as a process. These are community forests are managed by villagers in the community with the government officials, by starting from filling a request for create a community forest project, inspection of the area according to the request for permission to create a community forest project, proposal of the proposal through relevant agencies, and approval to be established as a community forest from the royal forest department. These community forests has been managed by the community, there is a committee appointed for community forestry in each duties, such as, maintenance duties, community forest restoration duties, and the duty to take care of the utilization of community forests etc. The results of the implementation of the three community forest areas have been maintained and quite a complete forest close to the original natural forest and able to create productivity back to the community.

The model to strengthening the community forest conservation by way Buddhist ecology in KhonKaen province found that all three community forests have four model of reinforcement : step 1, creating knowledge, understanding and mutual awareness in the utilization of community forests to achieve sustainability, step 2, development of activities in the conservation of community forests in various ways, step 3, controlling activities to increase the capacity for community forest conservation to achieve sustainability, and step 4, Applying Buddhist principles to forest conservation, such as gratitude, kindness, fear, modesty, and solitude, Buddhist principles have helped to foster the spirit of villagers to be generous, and more importantly, then, making the conservation of community forests sustainable and continues to the next generation to preserve.

Keywords: Buddhist Ecology; Concepts; Value; Strengthening; Community; Forest Conservation

1. บทนำ

การดำรงชีวิตของมนุษย์ในยุคปัจจุบันเกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ มากมายทั้งที่เป็นสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต การเกี่ยวข้องเป็นไปได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งบางครั้งเกิดผลกระทบทำให้ชนิดของสิ่งมีชีวิตต่างๆ เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่จะก่อให้เกิดวิวัฒนาการและในทางที่อาจนำมาสู่การเสื่อมสลาย มนุษย์นับเป็นสิ่งมีชีวิตที่เฉลียวฉลาดที่สุด เพราะสามารถปรับปรุงและดัดแปลงเอาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มาเป็นปัจจัยเกื้อหนุนชีวิตได้อย่างสมบูรณ์และกลมกลืนกับสภาพชีวิตได้เป็นอย่างดี ทรัพยากรป่าไม้ถือว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญและมีคุณค่ายิ่งต่อชีวิตมนุษย์ อีกทั้งยังมีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับการคงอยู่หรือการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ อาทิ อากาศ น้ำ แร่ธาตุ และสัตว์ป่า เป็นต้น แต่ในสถานการณ์ปัจจุบันมีการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้รุนแรงขึ้นอย่างต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากจำนวนประชากรในประเทศมีเพิ่มขึ้น และการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจทำให้ประชาชนใช้ประโยชน์จากป่าไม้มากขึ้น ทั้งในลักษณะของการเป็นอยู่อาศัย การตัดไม้เพื่อการค้า การเผาพื้นที่ป่าเพื่อการเกษตร การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าเป็นพื้นที่การท่องเที่ยว รวมถึงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของรัฐ ได้แก่ การสร้างเขื่อน การตัดถนน และการเดินสายไฟฟ้าแรงสูงก็เป็นสาเหตุหนึ่งของการทำลายพื้นที่ป่าเป็นบริเวณกว้างนั้นแสดงให้เห็นว่า เนื้อที่ป่าที่ลดลงส่วนใหญ่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ (Srichantawong and Phomkhot, 2016 : 267)

ในส่วนของจังหวัดขอนแก่น มีพื้นที่ทรัพยากรป่าไม้ 1,296,400 ไร่ (ร้อยละ 11.91) ของพื้นที่จังหวัด โดยมีอุทยานแห่งชาติ 4 แห่ง มีพื้นที่รวม 743,973 ไร่ วนอุทยาน 2 แห่ง มีพื้นที่รวม 6,200 ไร่ ป่าสงวนแห่งชาติ 22 แห่ง มีพื้นที่รวม 1,697,052 ไร่ ป่าชุมชน 206 แห่ง มีพื้นที่รวม 49,316 ไร่ สภาพป่า ประกอบด้วย ป่าดิบเขา ป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณ และป่าเต็งรัง พรรณไม้สำคัญ ได้แก่ ประดู่ มะค่าโมง ตะแบก เหียง พลวง แดง เต็ง รัง พรรณไม้พื้นล่างที่ขึ้นอยู่หนาแน่น ได้แก่ ว่านไพล ชัน ข่าป่า เพ็ก หวาย กล้วยไม้ป่า หญ้าคา แฝก ฯลฯ อย่างไรก็ตาม ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดขอนแก่นก็มีปัญหาป่าเสื่อมโทรมเช่นกับที่อื่นๆ โดยส่วนมากจะมีสาเหตุมาจากกลุ่มนายทุนว่าจ้างราษฎรตัดไม้เพื่อการแปรรูป ราษฎรบุกรุกลักลอบตัดไม้ การแผ้วถางป่าเป็นพื้นที่ทำกิน การทำถนน และแหล่งน้ำ ไฟป่า ขาดแคลนอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้สำหรับเจ้าหน้าที่รักษาป่า ราษฎรขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าทรัพยากรป่าไม้ (KhonKaen Provincial Administrative Organization, 2018) เป็นเหตุให้ป่าไม้ลดลงและชาวบ้านไม่สามารถจะใช้ประโยชน์จากป่าได้อย่างเต็มที่

ในการแก้ปัญหาเรื่องทรัพยากรป่าไม้ให้คงอยู่นี้ ผู้วิจัยเห็นว่า พุทธศาสนาเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถจะแก้ปัญหาได้เป็นอย่างดี เพราะพุทธศาสนาและนิเวศวิทยาต่างก็กล่าวถึงชีวิตของทุกสิ่งรวมทั้งมนุษย์ว่าอยู่ภายใต้กฎของธรรมชาติทั้งสิ้น ความคล้ายคลึงกันระหว่างหลักคำสอนทางพุทธศาสนาและนิเวศวิทยา จะเห็นได้จากแนวความคิด

เรื่องระบบนิเวศน์ (Ecosystem) และชีวจักรวาล (Biosphere) หลักการนิเวศวิทยาสอนให้คนรู้จัก รักษาธรรมชาติแวดล้อม ส่วนหลักพุทธศาสนาสอนให้คนมีเมตตาต่อธรรมชาติและให้ปฏิบัติต่อธรรมชาติเหมือนเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ดังนั้น การเข้าใจถึงแก่นแท้ของหลักนิเวศวิทยาและหลัก คำสอนทางพุทธศาสนาจะทำให้มนุษย์มองเห็น ความเป็นจริงของธรรมชาติว่าทุกอย่างพึ่งพาอาศัย พึ่งกันและกันตามหลักปฏิจลสมุปบาท (Tipitaka 12/402/434) นั่นคือการทำลายธรรมชาติสิ่งหนึ่ง ย่อมมีผลต่อเนื่องไปถึงการคงอยู่ของสิ่งอื่น อย่างเช่น การทำลายป่าไม้ก่อให้เกิดผลเสียหลาย ประการตามมา เช่น ปัญหาน้ำท่วม ดินถล่ม การขาดแคลนแหล่งน้ำธรรมชาติ การทำลายพันธุ์ สัตว์ป่า เป็นต้น

จากที่กล่าวมาแล้วนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า แนวคิด ทางพุทธศาสนามีความเป็นธรรมชาติและให้ความสำคัญ กับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยา อย่างมาก และสามารถนำมาเป็นแนวทางในการ แก้ไขปัญหาด้านนิเวศวิทยา โดยเฉพาะการ เสริมสร้างการอนุรักษ์ป่าไม้ได้ จึงได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “นิเวศวิทยาเชิงพุทธกับแนวคิด คุณค่า และการเสริมสร้างการอนุรักษ์ป่าชุมชนในจังหวัด ขอนแก่น” เพื่อที่จะได้เข้าใจถึงหลักการและวิธีการ ในการบริหารจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ ตามทัศนะทางพุทธศาสนาและนำเอาแนวทาง ดังกล่าวมาเสริมสร้างในการอนุรักษ์ป่าไม้ให้คงอยู่ อย่างยั่งยืนเพื่อส่งต่อไปให้คนรุ่นหลังได้อนุรักษ์สืบ ต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและคุณค่าของ นิเวศวิทยาเชิงพุทธ
2. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการอนุรักษ์ป่า ชุมชนในจังหวัดขอนแก่น
3. เพื่อเสนอรูปแบบการเสริมสร้างการ อนุรักษ์ป่าชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธใน จังหวัดขอนแก่น

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับ นิเวศวิทยาเชิงพุทธกับแนวคิด คุณค่า และการ เสริมสร้างการอนุรักษ์ป่าชุมชนในจังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจาก เอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องพระไตรปิฎก หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการสร้าง การใช้ตัวชี้วัดการ เสริมสร้างการอนุรักษ์ป่า และแนวทางการจัดการ ตัวชี้วัดทางนิเวศวิทยาเชิงพุทธ

2. กลุ่มเป้าหมาย และผู้ให้ข้อมูลในการ วิจัยภาคสนามนั้น ผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (Depth Interview) โดยกำหนดกลุ่มเป้าหมายคือ ประชากรที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชนทั้ง 3 แห่ง จำนวน 45 รูป/คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 ข้อมูลโดยทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วย เพศ การศึกษา และตำแหน่งงาน ส่วนที่ 2 แบบสัมภาษณ์ที่เกี่ยวกับกระบวนการอนุรักษ์ป่าชุมชนในจังหวัดขอนแก่น และส่วนที่ 3 แบบสัมภาษณ์ที่เกี่ยวกับรูปแบบการเสริมสร้างการอนุรักษ์ป่าชุมชนในจังหวัดขอนแก่นตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธ มีลักษณะเป็นเชิงพรรณนาวิเคราะห์

4. การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ โดยเลือกจากกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งมีเกณฑ์ในการคัดเลือก คือ การเลือกแบบเจาะจง โดยการเลือกจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานวิจัยจำนวน 45 รูป/คน โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 เลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นกลุ่มของพระสงฆ์และคฤหัสถ์ที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชนทั้ง 3 แห่ง จำนวน 15 รูป/คน และกลุ่มที่ 2 เลือกแบบสุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มประชากรผู้มีส่วนได้เสียและเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในการอนุรักษ์ป่าชุมชนทั้ง 3 แห่ง จำนวน 30 คน

5. การสร้างแบบสัมภาษณ์มีขั้นตอนดังนี้ 1) ศึกษาแนวคิด เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามวัตถุประสงค์ และกรอบแนวคิดในการวิจัยเกี่ยวกับนิเวศวิทยาเชิงพุทธกับแนวคิด คุณค่า และการเสริมสร้างการอนุรักษ์ป่าชุมชนในจังหวัดขอนแก่น เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์ 2) ข้อมูลที่ได้มาจากขั้นตอนที่ 1 นำมาเป็นประเด็นคำถามแบบสัมภาษณ์ แล้วนำ

เสนอที่ปรึกษาโครงการวิจัย เพื่อพิจารณาและให้ข้อเสนอแนะ และ 3) ปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ และที่ปรึกษางานวิจัยก่อนนำไปเก็บข้อมูล

6. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้ 1) นำหนังสือจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่นถึงผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อขออนุญาตการใช้พื้นที่ศึกษาข้อมูลงานวิจัย และสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูล 2) สร้างความสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูลหลัก และกลุ่มเป้าหมาย พบปะพูดคุยเพื่อสร้างความคุ้นเคย แจ้งวัตถุประสงค์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล 3) กำหนดนัดหมายวันเวลาที่จะดำเนินการสัมภาษณ์ที่แน่นอน เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้เตรียมตัวและเตรียมเอกสารที่เกี่ยวข้องในการเก็บรวบรวมข้อมูล และ 4) ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก และกลุ่มเป้าหมายอื่นๆ โดยใช้วิธีบันทึกเทป จดบันทึก และการสนทนา

7. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ โดยใช้การแปรความ การตีความ และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) ตามหลักอุปนัยวิธี (Inductive Method) โดยการนำเอาข้อมูลที่ได้ทั้งเอกสาร และภาคสนามมาสรุปวิเคราะห์ เรียบเรียงเป็นเนื้อหางานวิจัยตามวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อหลักนั้น แล้วนำมาเสนอด้วยวิธีพรรณนาเชิงวิเคราะห์

8. ขั้นตอนเรียบเรียงข้อมูล ผู้วิจัยได้เรียบเรียงข้อมูล ดังนี้ 1) เรียบเรียงข้อมูลที่ได้จากการ

วิเคราะห์ 2) จัดระเบียบข้อมูลตามขั้นตอนก่อน
หลังที่ได้มา และ 3) สรุป อภิปรายผล และเสนอแนะ

4. สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัย ดังนี้

1. แนวคิดและคุณค่าของนิเวศวิทยา
เชิงพุทธนั้นพบว่า เป็นแนวคิดที่นำหลักการทาง
พุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการรักษาระบบนิเวศ
ทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมให้คงสภาพที่มีความ
สมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติมี ป่าไม้และสิ่งที
เกี่ยวเนื่องกับความสมดุลของป่าไม้ เป็นต้น พุทธ
ศาสนามีแนวคิดที่เอื้ออาทรต่อธรรมชาติ มุ่งพัฒนา
มนุษย์ให้เข้าถึงธรรมชาติ โดยให้มีการดำรงชีวิต
ที่สอดคล้องและกลมกลืนกับธรรมชาติ ดังจะเห็น
ได้ว่า มีการบัญญัติพระวินัยให้สอดคล้องกับ
การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยห้ามให้สาวก
ทำลายต้นไม้อ หรือป่าไม้ หากเป็นการกระทำที่
ทำลายป่าไม้ ถือว่าเป็นการละเมิดพระวินัย เช่น
มีบัญญัติว่า ภิกษุใดไปตัดหรือทำลายต้นไม้อ
โดยเจตนา (Tipitaka 2/92/279) ก็จะมีการปรับ
อาบัติแก่ภิกษุรูปนั้น นอกจากนี้ ยังมีหลักธรรม
ที่สอดคล้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้หรือ
คุณค่าด้านการพัฒนาชีวิตทางกาย วาจา และใจ
ให้กลมกลืนกับธรรมชาติ ซึ่งส่งผลให้เกิดความร
ความกตัญญู และความสำนึกในการรักษาระบบ
นิเวศทางธรรมชาติอย่างแท้จริง นี่แสดงให้เห็นถึง
คุณค่าของพุทธศาสนาที่เอื้อหนุนต่อการอนุรักษ์
ธรรมชาติป่าไม้ เพราะพุทธศาสนาได้มองเห็น
คุณค่าของธรรมชาติ โดยเฉพาะป่าไม้นั้นได้ให้
ผลผลิตต่อมนุษย์และสิ่งมีชีวิตมากมายเหลือคณ

นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การที่สังคมมนุษย์
ในปัจจุบันเห็นคุณค่าของป่าไม้น้อยลง จึงพา
ทำลายป่าไม้อด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อผลประโยชน์
ของพวกเขาเมื่อไม่มีป่าหรือป่าไม้อลดจำนวนลงมาก
ภัยพิบัติที่เกิดจากผลพวงของการทำลายป่าไม้อก็เกิด
ขึ้นมากเท่าที่ป่าไม้อได้ถูกทำลายไป ผู้ที่เดือดร้อน
ที่สุดก็คือสังคมมนุษย์นี้เอง เมื่อเป็นเช่นนี้จึงระล
นึกถึงคุณค่าของพุทธศาสนาในการแก้วิกฤตป่าไม้อ
ในเชิงนิเวศ เพื่อที่จะทำการฟื้นฟูหรืออนุรักษ์ป่าไม้อ
ในส่วนที่ยังเหลืออยู่ให้คงอยู่คู่กับสังคมมนุษย์ต่อไป

2. กระบวนการอนุรักษ์ป่าชุมชนใน
จังหวัดขอนแก่น พบว่า กระบวนการบริหารจัดการ
ป่าชุมชนทั้ง 3 แห่งนั้น มีป่าชุมชนที่ขึ้นทะเบียน
เป็นป่าชุมชนที่สมบูรณ์แล้วจากกรมป่าไม้อ 2 แห่ง
คือ ป่าชุมชนบ้านโคกสี และป่าชุมชนบ้านหัวบึง
ส่วนอีกหนึ่งแห่งคือ ป่าชุมชนบ้านกงกลางยังเป็น
ที่สาธารณประโยชน์อยู่ในช่วงศึกษาข้อมูลเพื่อ
ดำเนินการขอจัดตั้งเป็นป่าชุมชนจากกรมป่าไม้อ
อย่างไรก็ตาม ป่าชุมชนทั้ง 3 แห่งนี้ได้บริหาร
จัดการในฐานะเป็นป่าชุมชน โดยคนในชุมชนได้
ร่วมกันบริหารจัดการพื้นที่ป่าชุมชนอย่างเป็น
กระบวนการ ทั้งการบำรุงและฟื้นฟูป่าชุมชน
การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ผลการดำเนินการ
ในการอนุรักษ์ป่าชุมชนทั้ง 3 แห่ง ทำให้พื้นที่ป่า
ชุมชนเหล่านี้ได้รับการดูแลรักษา จนมีสภาพที่
ค่อนข้างจะเป็นป่าสมบูรณ์ใกล้เคียงกับป่า
ธรรมชาติดั้งเดิม จนสามารถสร้างผลผลิตกลับ
คืนให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ
แหล่งน้ำ อาหารป่า การท่องเที่ยว และการศึกษา
ดูงานเชิงนิเวศ เป็นต้น ดังกล่าวนี้ล้วนเกิดจาก

ผลผลิตของป่าชุมชนที่ชาวบ้านแต่ละแห่งได้ร่วมด้วยช่วยกันดูแลรักษา จนกลายเป็นสมบัติอันล้ำค่าประจำหมู่บ้านโดยมีชุมชนเป็นเจ้าของ และใช้ประโยชน์จากผลผลิตจากป่าไม้ร่วมกัน

3. รูปแบบการเสริมสร้างการอนุรักษ์ป่าชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธในจังหวัดขอนแก่น พบว่า ป่าชุมชนทั้ง 3 แห่ง มีรูปแบบการสร้างเสริม 3 ขั้นตอนด้วยกัน คือ ขั้นตอนที่ 1 การสร้างความรู้ความเข้าใจ และความตระหนัก ร่วมกันในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนากิจกรรมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนด้วยวิธีการต่างๆ และขั้นตอนที่ 3 เป็นการควบคุมกิจกรรมเพื่อเพิ่มสมรรถนะในการอนุรักษ์ป่าชุมชนให้เกิดความยั่งยืน ซึ่งการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอนนี้ ชาวบ้านในแต่ละชุมชนได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการชุดต่างๆ เข้ามาดูแลรักษาป่าร่วมกัน เช่น คณะกรรมการฝ่ายดำเนินงาน คณะกรรมการฝ่ายปลูกป่าทดแทน คณะกรรมการฝ่ายลาดตระเวน คณะกรรมการฝ่ายหาผลประโยชน์จากป่าชุมชน และคณะกรรมการฝ่ายสนับสนุนกิจการป่าชุมชน เป็นต้น โดยมีการแต่งตั้งชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีบทบาทในการอนุรักษ์ป่าชุมชนร่วมกัน จึงทำให้ป่าชุมชนเกิดความเข้มแข็งในทุกๆ ด้านและสิ่งที่เกื้อหนุนให้ชาวบ้านมีความร่วมมือร่วมใจกันในการอนุรักษ์ป่าชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ การนำหลักธรรมทางพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์ป่า เพราะหลักธรรมทางพุทธศาสนาได้ช่วยกล่อมเกล่าจิตใจชาวบ้านให้มีความเอื้อเฟื้อต่อกัน และที่สำคัญชาวบ้านได้เห็นคุณค่าและความสำคัญของป่าไม้ จึงทำให้การ

อนุรักษ์ป่าชุมชนได้ยืนยาวและยั่งยืนมาจนทุกวันนี้ ส่วนการเสริมสร้างการอนุรักษ์ป่าชุมชนนั้น พบว่าชุมชนทั้ง 3 แห่ง ได้ร่วมกันจัดกิจกรรมในการเสริมสร้างการอนุรักษ์ป่าชุมชนในโอกาสต่างๆ ของชาติ และวันสำคัญทางพุทธศาสนาด้วยการปลูกป่าเสริมในพื้นที่ป่าชุมชน นอกจากนี้ทางพระสงฆ์ยังใช้พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาช่วยเสริมสร้างในการอนุรักษ์ป่า คือ พิธีการบวชป่า โดยพระสงฆ์ได้นำผ้าจีวรไปห่มตามต้นไม้ใหญ่ยืนต้น เช่น ไม้พยุง ไม้ประดู่ และไม้เต็งรัง เป็นต้น ชาวบ้านซึ่งนับถือพระพุทธศาสนาอยู่แล้วเมื่อเห็นพระสงฆ์เข้าไปทำพิธีบวชป่าก็เกิดความเคารพยำเกรงต่อป่าไม้ไม่กล้าที่จะเข้าไปตัดต้นไม้ หรือทำลายเพราะเกรงกลัวต่อบาป ด้วยการทำเช่นนี้ทำให้พื้นที่ป่าชุมชนทุกแห่งได้รับการดูแลจากพระสงฆ์และชาวบ้านมาเป็นอย่างดี และสามารถรักษาป่าชุมชนหรือป่าสาธารณะประโยชน์แห่งนี้ไว้ได้สืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องนิเวศวิทยาเชิงพุทธกับแนวคิด คุณค่า และการเสริมสร้างการอนุรักษ์ป่าชุมชนในจังหวัดขอนแก่น เป็นการศึกษาเพื่อนำแนวคิดทางนิเวศวิทยาเชิงพุทธไปประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างการอนุรักษ์ป่าชุมชนในจังหวัดขอนแก่น เนื่องจากในสถานการณ์ปัจจุบันมีการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้รุนแรงขึ้นอย่างต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากจำนวนประชากรในประเทศมีเพิ่มขึ้น และการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจทำให้ประชาชนใช้ประโยชน์จากป่าไม้มากขึ้น ทั้งในลักษณะของการ

เป็นอยู่อาศัย การตัดไม้เพื่อการค้า การเผาพื้นที่ป่าเพื่อการเกษตร การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าเป็นพื้นที่การท่องเที่ยว รวมไปถึงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของรัฐ ได้แก่ การสร้างเขื่อน การตัดถนน เป็นต้น ถือได้ว่าเป็นสาเหตุของการทำลายพื้นที่ป่าเป็นบริเวณกว้าง เป็นเหตุให้ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ของประเทศถูกทำลายไปอย่างต่อเนื่อง และก่อให้เกิดภัยพิบัติต่างๆ ขึ้นมากมาย เช่น จำนวนป่าไม้ลดลง อุทกภัยมีมากขึ้นในฤดูฝน หรือฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล มีภาวะแห้งแล้งในฤดูแล้ง น้ำในลำห้วยลำคลองทั้งในเมืองและชนบทเน่าเสียปนเปื้อนด้วยสารเคมีพื้นที่เกษตรเสื่อมค่า และให้ผลผลิตต่ำ การปนเปื้อนของวัดถ้ำมูมิพิษในอาหารและสิ่งแวดล้อม สัตว์น้ำลดลง สภาพสังคมมีการเห็นแก่ตัวและดูร้ายเพิ่มขึ้น

ปัญหาเหล่านี้ล้วนเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน ซึ่งส่วนมากก็มาจากการกระทำของมนุษย์ที่ละเลยต่อธรรมชาติจากสภาพปัญหานี้ทำให้มนุษย์หันมาสนใจหาทางแก้ปัญหารักษาทรัพยากรป่าไม้ด้วยวิธีการต่างๆ ซึ่งก็สอดคล้องกับ พระครูใบฎีกาถาวร สรปญโญ (เสนสอน) (Phrakhru Baidika Thavon Sarapanyo (Sanson), 2011) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้: ศึกษาเฉพาะกรณีบทบาทของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) วัดหนองกล้วย อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์พบว่า แนวคิดและบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพระภิกษุในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น ดำเนินการอนุรักษ์ใน 2 ลักษณะคือ การอนุรักษ์โดยตรง ได้แก่ การไม่ทำลายป่าไม้ทุกประเภทซึ่งมีบทบัญญัติเกี่ยว

กับการห้ามพรากของเขียวหรือต้นไม้ เป็นต้น และการอนุรักษ์โดยอ้อม ได้แก่ การอยู่ในป่าแบบพึ่งพาอาศัย โดยอาศัยป่าเป็นสถานที่สัปปายะในการปฏิบัติธรรม ส่วนบทบาทการอนุรักษ์ป่าไม้ของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) พบว่า ท่านได้เน้นกุศโลบายในการสร้างเสริมความดี มุ่งพัฒนาคุณภาพของชีวิตพร้อมกับการให้คำปรึกษา การให้การศึกษาแก่ชุมชน รวมทั้งการส่งเสริมภูมิปัญญาในท้องถิ่นในการอนุรักษ์ป่าไม้ โดยเป็นการปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมป่าไม้ให้กับชุมชนอันจะเป็นประโยชน์ต่อวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านและชุมชน มีป่าเพิ่มขึ้นและชาวบ้านให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ซึ่งตรงกับสุพิมล ศรศักดิ์ (Sornsakda, 2012) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ป่าชุมชนแนวพุทธในจังหวัดอุบลราชธานี สรุปได้ว่าป่าชุมชนมีจุดศูนย์กลางอยู่ที่คน ซึ่งทำมาหาเลี้ยงชีพอยู่ภายใต้เงื่อนไขสภาพแวดล้อม เป็นระบบการผลิตที่สอดคล้องกับระบบนิเวศทางธรรมชาติสภาพความสมดุลของทรัพยากร ในขณะที่ป่าเศรษฐกิจเน้นที่การตัดทอนเอาผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้นกรอบแนวคิดของป่าชุมชนไม่ว่าจะเป็นการรักษา การฟื้นฟู การสร้างจิตสำนึกให้กับชุมชน การปลูกป่า การรักษาต้นไม้ จึงเชื่อมโยงกับเป้าหมายในการเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้ที่ดิน และการเพิ่มผลผลิตให้กับราษฎรในท้องถิ่นป่าชุมชนจึงเป็นแหล่งผลิตที่ต้นทุนต่ำของประชาชนระดับครัวเรือน เป็นยุทธวิธีหลักของการขับเคลื่อนตัวเข้าสู่ระบบการใช้ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ และความมั่นคงในการทำมาหากิน

การอนุรักษ์ป่าชุมชน จึงเป็นวิธีการที่ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีแหล่งผลิตทางด้านอาหาร แหล่งน้ำ ยารักษาโรค รวมถึงแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งก็ถือว่ามีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย สอดคล้องกับพระปริยัติพัชรภรณ์ (สุพจน์ ปณฺญาธโร) (Phra Pariyatpatcharaporn (Supot Pannadharo, 2013) ได้ทำการศึกษาเรื่อง วิเคราะห์การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา พบว่า ทรัพยากรป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ หลักการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เพื่อให้เกิดความตระหนักเห็นคุณค่าในหน้าที่ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ การลดอัตราการสูญเสียทรัพยากรป่าไม้เป็นทรัพยากรที่ทดแทนไม่ได้ สามารถรักษาให้อยู่ในสภาพที่อุดมสมบูรณ์ แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ให้รู้จักใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด ประหยัด ให้เกิดประโยชน์เป็นการรักษาสมดุลของทรัพยากรป่าไม้ และในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ตามแนวคิดทางพุทธศาสนาจะเน้นในเรื่องของความเข้าใจกับธรรมชาติ อันจะก่อให้เกิดความกตัญญูและรู้คุณค่าด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ พระสงฆ์มีบทบาทเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณให้การอบรมสั่งสอนและชักชวนพุทธบริษัทให้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคมตามหลักธรรมและนำมาประยุกต์ใช้กับศาสตร์ในสังคมปัจจุบันตรงกับงานวิจัยของจิรศักดิ์ สีหวัฒน์ (Sihavat, 2001) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ป่าของจังหวัด

นครราชสีมา: ศึกษาเฉพาะกรณีพระเทพสีมาภรณ์ เจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา พบว่า พระเทพสีมาภรณ์ ได้นำเอาหลักธรรม “นิพฺพทฺถุสฺส” ที่กล่าวถึงการกระทำที่เกื้อกูลอำนวยความสุข ความเจริญในการดำเนินชีวิตที่ทำแล้วได้กุศลมาอธิบายให้พระสงฆ์และประชาชนได้มีจิตสำนึกในการร่วมกันอนุรักษ์ป่าซึ่งมี 6 ประการ คือ อารามโป การปลูกสวนป่า ให้ร่มรื่นเพื่อคนได้พักผ่อน วนโรปา การปลูกต้นไม้ชนิดต่างๆ เสด็จการกา การสร้างสะพาน ปปญจ การสร้างประปาหรือแหล่งน้ำ อุทปานญจ การจัดหาไม้ค้ำ เช่น การขุดบ่อ สร้างถังเก็บกักน้ำ ไว้ให้บริการแก่คนทั่วไป อุปสสยํ การสร้างหรือการให้ที่พักอาศัยและนำเอาหลักธรรมที่เกื้อกูลป่า และการอนุรักษ์ป่า สวรรปธาน คือ การระวังป่าจะหมดไปต้นไม้จะตาย ปหานปธาน การละเว้นจากการตัดไม้อย่างเด็ดขาด ภวานาปธาน การให้ความสนใจเพาะพันธุ์ไม้ต่างๆ และอารกขปธานให้การดูแลรักษาป่าให้คงอยู่ตลอดไป นี่แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีส่วนอย่างมากในการเป็นผู้นำในการอนุรักษ์ป่าชุมชน เพราะพระสงฆ์นอกเหนือจะเป็นผู้นำทางกายภาพ คือ การลงมือพาชุมชนอนุรักษ์ป่าไม้ พระสงฆ์ยังเป็นผู้นำทางด้านวิญญาณ คือนำหลักธรรมในทางพุทธศาสนามาประยุกต์เทศนาสั่งสอนให้ประชาชนได้มีจิตสำนึกในการรักป่าไม้ หวงแผนป่าไม้ เห็นคุณค่าของป่าไม้ ซึ่งตรงกับพระอุปกณ์ ชูเชื้อ (Choocheu, 2002) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทพระสงฆ์และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า พระสงฆ์มีบทบาทในการจัดการป่าด้วยการเป็นผู้ให้การศึกษา เป็นผู้นำทาง

จิตใจ ผู้ให้การแนะนำส่งเสริมการประกอบอาชีพ เป็นผู้นำด้านกิจกรรมกลุ่มและผู้นำด้านการอนุรักษ์ บทบาทดังกล่าวได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ จิตสำนึกและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการ จัดการป่า พร้อมทั้งให้ความรู้เพื่อช่วยปลูกฝังทัศนคติที่ดีและเปลี่ยนพฤติกรรมที่ทำลายสิ่งแวดล้อม ของคน นำคำสอนของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับการ ดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ โดยชุมชนได้มีการ ให้ความรู้เกี่ยวกับความสำคัญของการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะเรื่องของป่าชุมชน จนในที่สุดชุมชนให้ความร่วมมือที่จะรักษาผืนป่าของ พวกเขาเอาไว้เกิดพลังความร่วมมือจากชุมชนทุก ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายของรัฐ ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโสในชุมชน เป็นต้น (Maechee Duangporn Khamhomkul, Maechee Chintakan Tummalukkita and Phrakru Preechawachiradhamma, 2018 : 245-254)

6. ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง นิเวศวิทยาเชิงพุทธกับ แนวคิด คุณค่า และการเสริมสร้างการอนุรักษ์ ป่าชุมชนในจังหวัดขอนแก่น พบประเด็นที่ควร เสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ป่าชุมชนในจังหวัดขอนแก่น มีอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งที่เป็นป่าชุมชนที่ขึ้น ทะเบียนจากกรมป่าไม้แล้ว และที่ยังเป็นป่า สาธารณประโยชน์ทั่วไป ป่าบางแห่งมีสภาพ

เสื่อมโทรม ขาดความสมบูรณ์ จึงเห็นควรที่หน่วย งานของรัฐหรือชุมชนเองจะต้องเข้าไปดูแลหรือ บริหารจัดการเพื่อให้สภาพของป่าเหล่านั้นฟื้นฟู สู่สภาพที่ดีกว่าที่เป็นอยู่เช่นนี้

1.2 การบริหารจัดการป่าชุมชน ในแต่ละแห่งล้วนใช้งบประมาณในการดำเนินการ แต่เท่าที่ลงพื้นที่ศึกษา จะพบว่าป่าชุมชนในแต่ละ แห่งขาดงบประมาณในการดำเนินการ หรือถ้าเป็น ป่าชุมชนที่ได้รับอนุมัติจัดตั้งเป็นป่าชุมชนจาก กรมป่าไม้แล้ว ก็ค่อนข้างจะล่าช้า จึงทำให้การ ดำเนินการบริหารจัดการป่าชุมชนขาดการต่อเนื่อง ผู้วิจัยเห็นว่า ควรจะมีการสนับสนุนงบประมาณให้ เพียงพอและต่อเนื่องเป็นไปตามกรอบเวลา เพื่อที่ จะให้การบริหารจัดการป่าชุมชนเป็นไปอย่าง ต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ป่าชุมชนบ้านโคกสีมีพื้นที่ติดกับ หมู่บ้านโคกสี หมู่ 2 และศูนย์การศึกษามหาวิทยาลัย เทคโนโลยีราชมงคลอีสาน ผู้วิจัยเห็นว่ามีความ เชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อม ดังนั้นควรจะทำการศึกษา วิจัยเรื่อง พุทธจริยศาสตร์กับการอนุรักษ์ป่าชุมชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2.2 ป่าชุมชนบ้านหัวบึงมีศาลปู่ตา ในพื้นที่ป่าชุมชนชุมชน ชาวบ้านให้ความเคารพ นับถือกราบไหว้บูชา และไม่กล้าที่จะเข้าไป ทำความเสียหายในพื้นที่ป่าชุมชน ผู้วิจัยเห็นว่า ควรจะมีการศึกษาวิจัยเรื่อง แนวคิดเรื่องดอนปู่ตา ในการอนุรักษ์ป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

References

- KhonKaen Provincial Administrative Organization. (2017). *Natural resources and environment*.
http://www.kkpao.go.th/dep/kkpao_plan/E-PlanData/?mod=index&file=atacat3-1
(Accessed 5 March 2017).
- Maechee Duangporn Khamhomkul, Maechee Chintakan Tummalukkita and Phrakru Preechawachiradhamma. (2018). The Application of Aparihaniyadhamma Principle to Conserve Community Forests of People in Nakhon Ratchasima Province. *Dhammathas Academic Journal*, 18(3), 245-254.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1995). *Thai-Tipitaka, Mahachulalongkornrajavidyalaya Edition*. Bangkok : Mahachulalongkornrajavidyalaya.
- Phra Pariyatcharaporn (Supot Pannadharo). (2013). A Study of Conservation of Forest Resources According to Buddhist Concept, Natural Resources and Environment. *Research Report*. Bangkok : Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Phra Upakorn Choocheu. (2002). Role of Monks and Public Participation in forest Management in the Noretheastern Region. *Research Report*. Bangkok :Thammasat University.
- Phrakru Baidika Thavon Sarapanyo (Sanson). (2011). A Study of the Role of Buddhist Monk on forest Resource Conservation: A Case Study of Phraniphakhornsophon (Khrai Thanissaro) WatNongkrub, Nongbua District, Nakhonsawan Province. *Research Report*. Bangkok : Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Sihavat, J. (2001). Role of Monks and Forest Conservation in Nakhonratchasima Province: A Case Study of Phratepsimaporn the Primate of Nakhonratchasima Province. *Research Report*. Bangkok : Thammasat University.
- Sornsakda, S. (2012). Patterns and Processes of Buddhist Community Forest Conservation in Ubonratchathani. *Research Report*. Bangkok : Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Srichantawong, P. and Phomkhot, S. (2018). Volunteer Spirit and Roles of Community Forest Conservation and Management: Case Study of Phu Tao Pong, Ban BuengKum Community Forest, Na Ho Sub-District, Dan Sai District, Loei Province. Volunteer Spirit for Sustainable Social Development. *The 5 National and the 3 International Conference 2018, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, KhonKaen Campus*. March 28-29.